Miscel·lània del CERE 19, 2008: 291-323

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA VINEBRANA

SÍLVIA VEÀ VILA
Sòcia del CERE. Vinebre

OBJECTIUS

Aquest estudi ha pretès inventariar una part de la toponímia del terme municipal de Vinebre, nucli urbà exclòs: partides de terra, accidents geogràfics, camins, indrets diversos, coves, fonts i roques i arbres singulars.* No hi hem volgut incloure les construccions que es poden trobar en aquests indrets, com ara aljubs, pous, molins, assuts o masos, perquè pensem que mereixen dedicar-hi tot un altre treball, atès el seu gran nombre i especificitat. Tanmateix, n'hi hem inclòs algunes perquè són significatives i, a més, ens ajuden a l'hora de situar la resta de topònims dins del terme: l'ermita de Sant Miquel, la bassa del Cànem, lo Pantano, lo pont de la Fava, lo molí del Criveller i la presa de l'Animer.

METODOLOGIA

La metodologia de la recollida s'ha basat en dues accions principals: *a*) recollida d'informació oral brindada per veïns de Vinebre, i *b*) excursions pel terme en companyia dels informadors per tal de completar la replega i per a poder observar les característiques dels terrenys, com ara la naturalesa de la terra, els cultius que s'hi fan, la situació amb relació a altres partides, la topografia del terreny i altres característiques que siguin interessants amb vista a ajudar en l'explicació de l'origen dels noms. En aquest sentit, volem agrair la gran i desinteressada ajuda que hem rebut de Josep Maria Pros Tarragó i de Josepa Vila Teixidó i, en especial, de Josep Veà Jordà.

Cal dir, també, que hem afegit a l'aplec dos topònims recollits pel *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, i així ho hem indicat en l'estudi.

L'eix del treball, com hem dit adés, és l'inventari d'aquests topònims, tanmateix, hi hem afegit diverses informacions que comentem tot seguit.

* Aquest treball va rebre una beca del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre en la XIII Convocatòria, del curs 2005-2006. I ha estat l'embrió d'"Estudi de l'onomàstica vinebrana. Treball de camp i contrast amb documents escrits dels segles XVII, XVIII i XIX, trobats a Ca Don Joan de Vinebre", treball d'investigació del curs de doctorat/màster Estudis Superiors de Llengua, Literatura i Cultura Catalanes (2007-2008), organitzat per la URV i dirigit pel Dr. Pere Navarro.

En primer lloc, hi podem trobar el topònim acompanyat per la transcripció fonètica corresponent a la pronúncia dels informadors, segons l'Associació Fonètica Internacional (AFI). També hem de dir que aquesta transcripció l'hem fet a partir de la pronúncia relaxada dels informants; això ha comportat que sovint hi hagi l'absència de la preposició *de*, per exemple, trobem transcripcions de l'estil de [lapúntalzampíltɾes] en lloc de [lapúntaðelzampíltɾes].

En segon lloc, hem fet constar en cada entrada el tipus d'accident geogràfic o d'indret de què es tracta, informació sobre la seua situació dins del terme i, en els casos en què és interessant per tal d'entendre'n l'etimologia, també hi hem afegit dades referents al tipus de terreny o a les seues característiques generals, o específiques, segons ha sigut adient en cada cas.

En tercer lloc, hi hem afegit l'aplec de les opinions de lingüistes de prestigi pel que fa a l'etimologia d'aquests noms. Així, hem recollit la informació proporcionada, principalment, pel *Diccionari català, valencià, balear*[1] (DCVB) de Mn. Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll; i, en menor mesura, pel *Diccionari etimològic i complementari de la llengua*[2] (DECat) i l'*Onomasticon Cataloniae*[3] de Joan Coromines. A més, hem anat a cercar les explicacions d'Enric Moreu-Rey[4] o de Ramon Amigó[5]. Com a conseqüència d'aquest recull, en aquest treball s'hi podran observar quatre tipus de topònims: els que van acompanyats d'una explicació etimològica basada en el significat del mot comú que és l'origen d'aquest (per exemple, obaga, les Aubagues, los Aubacs); els que van acompanyats del significat de mots propers (per exemple, Ampiltres / empiltre, piltre, peltre), sense que això signifiqui un intent d'explicació d'un possible ètim; els topònims que recullen l'explicació etimològica que donen Coromines, Moreu-Rey o Amigó (per exemple, les Canelles o la punta de la Cogulleta), i els topònims que no tenen, encara, cap explicació etimològica (per exemple, les Canta-ranes o el collet de Veanta).

En les accepcions explicades pel DCVB, sovint, hem citat textualment les explicacions i les indicacions de lloc on van ser recollides per Alcover.

D'altra banda, també cal dir que, en alguns casos, hem afegit a les entrades l'ètim —generalment àrab o llatí— que refereixen els lingüistes citats anteriorment.

Pel que fa a l'organització de les dades, s'han ordenat els topònims alfabèticament, segons la part específica, que és la que té un valor toponímic superior als genèrics. Així, per exemple, hem ordenat la sèrie referent a *Gorraptes* de la manera següent:

– Gorraptes, los
– Gorraptes Més Amunt, los
– Gorraptes, lo camí dels
– Gorraptes, la serra dels
– Gorraptes, la vall dels

Altrament, es pot observar que hem afegit a totes les entrades l'article definit que les acompanya, si en duen.

Pel que fa a l'ortografia dels topònims, no hem volgut fer cap intent de regularitzar-la, ni estandarditzar-la, per tal com és una empresa impossible fins que no hàgim fet l'estudi i la localització dels topònims en documents escrits i l'estudi etimològic corresponent.

D'altra banda, no hem volgut desaprofitar aquesta recollida de noms per destacar-hi els trets de la parla de Vinebre que s'hi reflecteixen i hem mirat de sistematitzar-los en l'apartat "Pinzellades dialectològiques".

Per acabar, hem confeccionat una llista dels topònims aplegats per genèric (vegeu Annex). Així, els hem dividit en:

– Arbres

– Camins

– Edificis

– Hidrònims

- Cursos d'aigua (continus i discontinus)
- Fonts i mines
- Altres

– Oònims

- Colls
- Coves
- Puntes
- Roques singulars
- Serres
- Altres

– Partides (Hem pres per partida la definició del DIEC: "Porció de terreny d'alguna extensió i designada amb un mateix nom.")

– Altres terrenys

Àrea d'estudi

El terme municipal objecte d'estudi és el de Vinebre. És el quart terme menys extens de la Ribera, amb 26,44 km^2 de superfície. És un terme estret i allargat, vertebrat per la vall dels Gorraptes, que va des de la vora del terreny al·luvial anomenat les Illes, o Pla de Vinebre, al terme d'Ascó, cap al NE fins al límit amb el Priorat (terme de Cabacés). Limita al S amb Ascó i Garcia; a l'O amb Ascó i Flix, al N amb la Palma d'Ebre, a l'E amb la Torre de l'Espanyol, i al NE amb Cabacés. Al S té contacte amb el riu Ebre en una petita franja de 0,7 km, que fa de límit amb el terme d'Ascó. Dels terrenys del terme de Vinebre, aproximadament 975 ha corresponen a terres incultes. La terra de conreu es reparteix en unes 380 ha de terreny de regadiu i la resta de terreny de secà. Els principals conreus són la vinya, els fruiters, els olivers i els ametllers.

Mapes

Els mapes que mostrem estan confeccionats a partir d'una adaptació lliure del mapa de l'Institut Cartogràfic de Catalunya corresponent a la comarca de la Ribera d'Ebre (núm. 30), el qual és a escala 1:50.000. D'altra banda, cal dir que la situació dels indrets que s'hi reflecteixen és aproximada i que no té valor cartogràfic, sinó il·lustratiu.

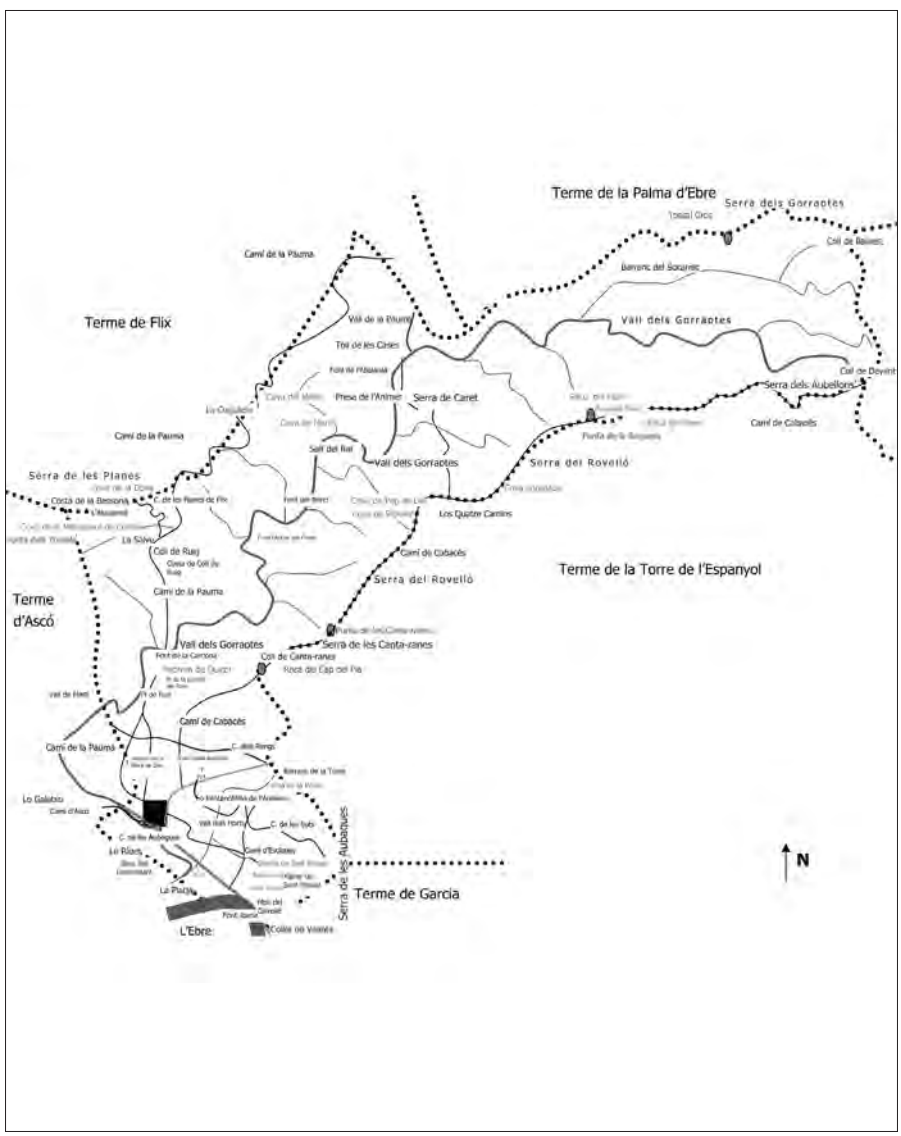

Mapa 1: orografia (rius, valls, barrancs, coves, serres, costes, colls, roques, etc.), camins principals i arbres singulars.

Per qüestions de manca d'espai, només hi hem pogut representar el 90%, aproximadament, de la totalitat dels topònims. Tanmateix, esperem que això no sigui un impediment per poder intuir-ne la localització a partir de les referències donades per escrit.

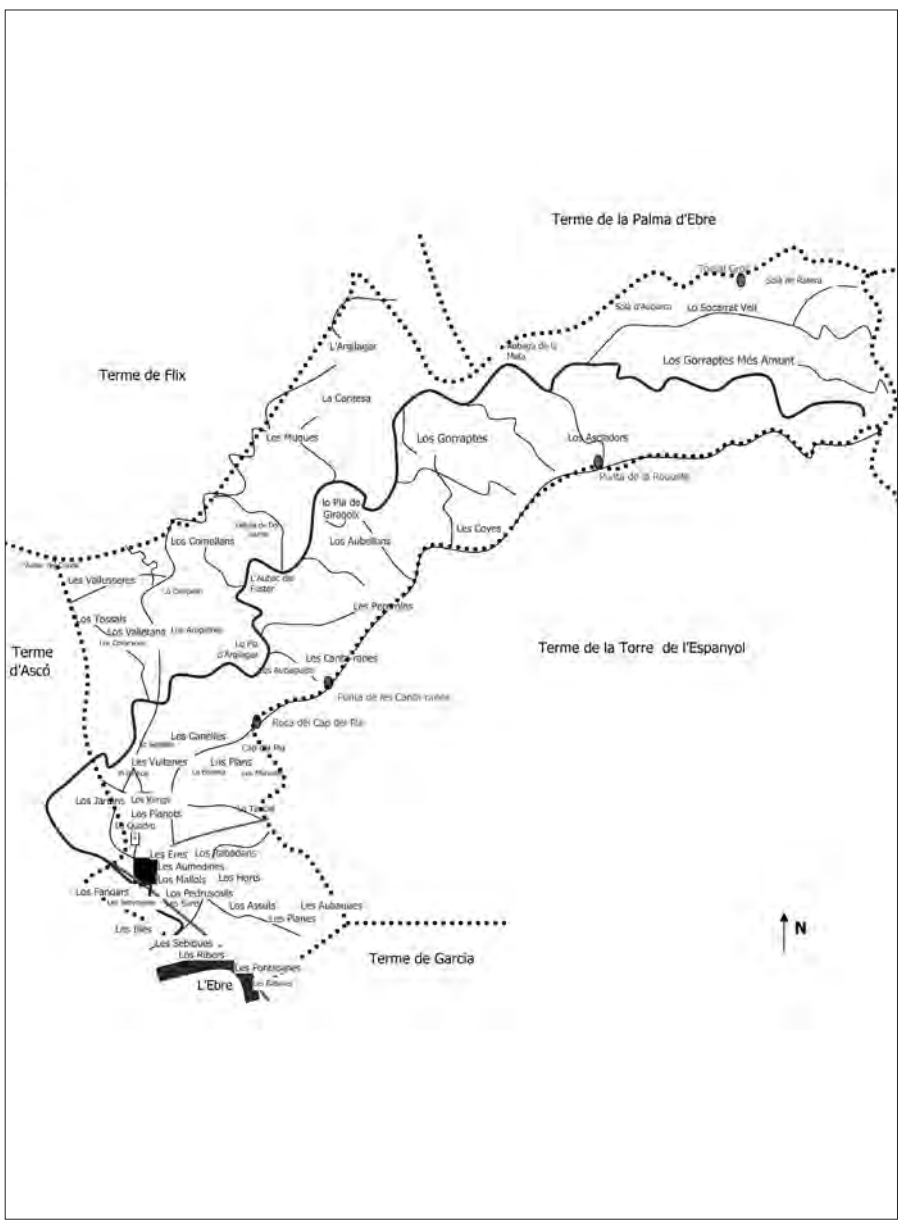

Mapa 2: partides de terra i terrenys

RESULTATS

Noms de lloc del terme de Vinebre

Abelarda, la font de l'

[lafɔ́ndelaβelárða]

Font situada una mica més amunt de la presa de l'Animer.

Aiguamoll, l'

[lajɣwamɔ́ʎ]

Barranquet que ve de les Vallusseres i desemboca a l'Ebre pel mas del Conde (terme d'Ascó). Segons el DCVB, aiguamoll significa, entre altres coses: "Fonteta superficial que sols raja després de pluges abundants i que prest s'estronca (Ribera de Sió, Sta. Col. de Q.)."

Aixalelles, lo camí de les

[lokamíðelezajʃaléʎes]

Camí que du a la partida de les Aixalelles, al terme d'Ascó. De fet, és en part al terme d'Ascó i, en part, al de Vinebre. Recollint la hipòtesi de Moreu-Rey, *aixalella* podria derivar d'un arcaic "això d'ella", entenent "això de" com a referència a un tros de terra, i que normalment va seguit de l'antropònim en concret, per exemple l'Aixambruc (a Almoster, "això d'en Bruc"). Seria equivalent al "son" illenc ("çò d'en") o al "lo" del País Valencià ("lo de Puça").[6]

Aixerí, lo racó d'

[lorakóðajʃeɾí]

Terreny situat entre el riu i el collet de Veanta.

Ampiltres, los

[lozampíltɾes]

Partida de terra situada entre els Valletans i la vall dels Gorraptes. Segons el DCVB, *empiltre* significa: "filaments tèxtils de l'atzavara (Baix Penedès)". També hi hem trobat el significat de mots que podrien estar-hi emparentats: *Peltre*: Aliatge d'estany amb plom i zinc. // *Piltre*: Peltre: Llit (en el llenguatge d'argot).

Ampiltres, la punta dels

[lapúntalzampíltɾes]

Punta més elevada dels Ampiltres.

Animer, la presa de l'

[laprézalanimé]

Petita presa que recull aigua de la vall de Gorraptes més amunt dels Aubellons i més avall del toll de les Cases. *Animer* és un malnom del municipi de la Torre de l'Espanyol: ca l'Animer. Segons el DCVB, un animer és l'home que fa la capta en sufragi de les ànimes del purgatori.

Argilagar, l'

[larʤilaɣá]

Tros de terra situat al nord-oest del terme, més amunt del toll de les Cases, tocant amb el terme de la Palma d'Ebre. El DCVB defineix *argilagar* com un lloc poblat d'argelagues (o argilagues): *Ulex europaeus*, *Ulex parviflorus*, *Calycotome spinosa*. La que es troba majoritàriament al terme de Vinebre és, però, la *Genista scorpius*. Coromines afirma al DECat que l'ètim és àrab hispànic: *al-yälâqa*. El DCVB hi coincideix: àrab espanyol *argilaka*.

Argilagar, lo pla de l'

[loplálaɾʤilaɣá]

També anomenat Pla d'Argilagans. Zona situada al costat dels Ampiltres, enfront dels Aubaguets.

Ascladors, los

[lozasklaðós]

Tros de terra situat entre la punta de la Roqueta i la serra de Caret. Segons Coromines, una ascla és una estella grossa. Al Segre mitjà es parla d'ascles de roca (escletxes). I a la Vall d'Àneu, a Benavarri, a Fraga i a Tortosa es registra com tros de llenya estellat del tronc.

Ascó, lo camí d'

[lokamíðaskó]

Camí que condueix de Vinebre a on hi havia la barca per travessar el riu per anar a Ascó. En realitat és molt curt el tros que cau en terme de Vinebre.

Aspena-rucs, lo barranquet d'

[loβaraŋkéd:aspénarúks]

Vegeu *la riba de la Pena*. Barranc petit situat als Assuts, a la dreta del pontet de la Torre, a la carretera de Vinebre a la Torre de l'Espanyol (T-714). És fronterer amb la Torre de l'Espanyol. És la Riba de la Pena tal com l'anomenen a la Torre de l'Espanyol. Segons el DCVB, *espenar* ens remet a *espenyar*, amb el significat d'estimbar; llançar cap avall d'un lloc elevat. Etim.: derivat de *penya* amb el prefix es-, que indica separació o procedència.

Assuts, los

[lozasúts]

Partida de terra situada al sud del terme, entre el barranc de la Torre i el turonet de Sant Miquel. També se solen anomenar los Suts o les Suts. Per a Coromines és una resclosa, generalment gran que es fa en un riu. El seu ètim cal trobar-lo en l'àrab *as-sudd* 'l'obstacle, obstrucció, la presa', del verb *sadd* (tancar). El DCVB defineix *assut* com el mur de contenció que atura o desvia l'aigua d'un riu per aprofitar-la en l'agricultura o en la indústria.

Aubac del Conde, l'

[lawβágdelkónðe]

Terreny situat al costat del coster de la Barca, prop del mas del Conde (terme d'Ascó). A l'obaga.

Aubac del Fuster, l'

[lawβágdelfusté]

Terreny situat al N de les Pereroles, tocant a la vall de Gorraptes. A l'obaga.

Aubac del Fuster, lo Pi de l'

[lopiðelawβágdelfusté]

Pi blanc (*Pinus halepensis*) centenari situat a l'aubac del Fuster.

Aubacs, los

[lozawβáks]

Los Aubaguets. Segons el DCVB, *obac* és un lloc ombrívol, on no arriba el sol. L'obaga és el coster d'una muntanya que està encarat al nord o a lloc on no hi toca el sol. També segons el DCVB, *obac* prové de l'ètim llatí OPĀCU 'mancat de claror'.

Aubacs, lo camí dels

[kamílzawβáks]

Tram del camí de Vinebre a la Palma d'Ebre.

Aubacs, la serra dels

[sɛ́ralzawβáks]

Sector de la serra del Rovelló corresponent als Aubacs.

Aubaga de la Mata, l'

[lawβáɣaðelamáta]

Tros de terra situat més amunt del mas de l'Animer, entre la vall dels Gorraptes i el límit de Flix. A l'obaga.

Aubagues, les

[lezawβáɣes]

Partida de terra situada al sud-est del terme, confronta amb el terme de la Torre de l'Espanyol. El terme *obaga* significa terreny obac; coster situat cap al nord o a lloc on no toca el sol. L'ètim, segons el DCVB, l'hem de cercar al llatí OPĀCA 'mancada de claror'.

Aubagues, lo camí de les

[lokamílezawβáɣes]

Camí que du a les Aubagues.

Aubagues, la serra de les

[lasɛ́ralzawβáɣes]

Serra a l'E de les Aubagues. A la Torre de l'Espanyol l'anomenen la serra del Tormo.

Aubaguets, los

[lozawβaɣéts]

Terreny situat al N de la punta de les Canta-ranes.

Aubellons, los

[lozawβeʎóns]

Partida de terra situada al centre del terme, a l'esquerra de la vall de Gorraptes. Segons el DCVB, pot significar: "Síquia que fan en els camps de conreu, revestida de pedres grosses i reblida de terra, de manera que vaja per davall de la terra, i que serveix per recollir l'aigua de pluja i evita que hi haja moll (mall.)." Coromines ho defineix com a conductes d'ús agrícola i rural (Ports de Tortosa). I, per a Moreu-Rey, es tracta d'una bassa, una pica o un canal. Pel que fa a l'ètim, el DCVB el defineix provinent de l'àrab *al+belló'a* (sèquia subterrània); i Coromines afirma que és el mot aràbic *bällûᶜa*.

Aubellons, la serra dels

[lasɛ́ralzawβeʎóns]

Serra situada al nord-oest del terme, tocant al terme de la Torre de l'Espanyol.

Auliver de la Mare de Déu, l'

[lawliβéðelamáreðeðéw]

Oliver (*Olea europaea*) centenari, situat als Jardins.

Aulivero, l'era d'

[laeraðawliβéro]

Era situada davant d'on actualment hi ha el Sindicat. Segons el DCVB, *auliver* té diversos significats: "1. *Olea europaea*; 2. Nom propi d'home; 3. Llinatge; 4. Home que es dedica al conreu o al comerç d'olives (val. mall.); 5. Nadiu del poble d'Oliva (val.)."

Aulivero, la mina d'

[lamínaðawliβéro]

Mina d'aigua a partir de la qual es regava l'Horta de Dalt.

Aumedines, les

[lezawmeðínes]

Partida situada damunt dels Mallols i davall dels Rabadans. Segons el DCVB *Medina* és un llinatge existent a Cast., Val., Mall., Men., Eiv., etc. i l'ètim podria provenir de l'àrab *madina* 'ciutat'. Per a Moreu-Rey, una *aumedina* és una ciutadella.[7] I l'*Onomasticon* recull *Les Almedines*: "pronunciat Aumedines, ptda. Vinebre (XIII, 59.10), de l'àrab *mädîna* 'ciutat'."

Baixest, lo coll de

[lokɔ́ʎdeβajʃést]

Coll, pas entre muntanyes, situat al punt més septentrional del terme, confronta amb el terme de Cabacés, proper a la serra dels Gorraptes. Segons el DCVB, pot significar diverses coses: "1. Pendís, terreny inclinat; 2. Paratge inclinat en descens, formant clot o vall (Mall.). I la seua etimologia hem de

buscar-la, probablement, derivada de 'baix' amb el sufix '-est', pres per analogia de *forest*." Nom extret del *Nomenclàtor*.[8]

Barca, la carretera de la

[lakareteɾalaβáɾka]

Camí d'Ascó.

Bessona, la costa de la

[lakɔ́stalaβesóna]

Pendent situat al tram final del camí de les Planes de Flix.

Borreta, la

[laβoréta]

Tros de terra situat entre les Canelles, les Vuitenes i el Sepiello. També anomenada la Burreta de les Monges. Tros de terra on hi ha dos masos. Segons el DCVB una burra de terra és "una esllavissada de terra com la que cau d'un marge (Llofriu)".

Cabacés, lo camí de

[lokamíðekaβasés]

Camí que condueix al nucli de Cabacés. Segons el DCVB, el mot Cabacés pot correspondre a: "1. Topònim del Priorat. 2. Llinatge. Sembla derivar de cabasser, derivat de cabàs, però, al s. XII, el topònim està documentat com Abincabacer, la qual cosa fa pensar en un origen aràbic."

Campello, lo

[lokampéʎo]

Terreny situat dalt de Coll de Ruig, al N dels Ampiltres. La referència que en dóna el DCVB, és d'una vileta situada a la vorera de la mar, pocs quilòmetres al nord d'Alacant, el Campello. Etimologia: del llatí CAMPĔLLU, camp petit, amb la *u* llatina (transformada en *o*) conservada en el romànic dels mossàrabs.

Canella del Roig, lo pi de la

[lopíðelakanéʎalrɔ́ʧ]

Exemplar de pi centenari situat a les Canelles.

Canelles, les

[leskanéʎes]

Partida de terra situada al peu de la roca del Cap del Pla. Segons el DCVB, *canella* significa diverses coses, entre altres: "II. Aixeta // 1 (Alt Urgell, Pla de Lleida, Fraga, Tamarit, Ribera d'Ebre); III. Escorça aromàtica i un poc coenta, procedent de plantes dels gèneres *Cinnamomum*, *Canella* i *Cassia lignea*, de color terrós vermellenc, que s'usa com a espícies per aromatitzar i assaborir els aguiats." Per la seua banda, Moreu-Rey creu que el mot *cana*, ni que fos arcaicament, podria haver tingut el significat de molló, fita.[9] Per bé que també afirma que *canella* o *canelles* pot venir de cana (canya o canyada).[10] Segons el

DECat, *canella* pot voler significar: "Baixest, espai de terreny baix situat entre dues elevacions molt acostades; estret o fondalada."

Cànem, la bassa del

[laβásalkánim]

Bassa situada vora el camí dels Horts, on actualment hi ha el desviament cap a la Torre de l'Espanyol. Antigament s'hi feia podrir el cànem per, després, extreure'n la fibra. Cànem és la planta *Cannabis sativa*.

Canta-ranes, les

[leskántaránes]

Partida de terra elevada al nord-est de la roca del Cap del Pla. Moreu-Rey relaciona aquest tipus de topònims començats per *cant-* o *canta-* (o acabats en *-can* o *-cant*, com *Gallicant* o *Calicant*) amb un sinònim de roca. Versió més plausible, al nostre entendre, que intentar explicar-ho a partir d'una lectura recta i relacionar-ho amb el rauc de les granotes, per tal com és un terreny de secà i pedregós.

Canta-ranes, lo coll de

[lokɔ́ʎdekántaránes]

Pas al final del cap del Pla, cap a les Canta-ranes.

Canta-ranes, la serra de les

[lasɛ́raðeleskántaránes]

Serra situada a les Canta-ranes.

Cardona, la font de la

[lafɔ́ndelakaɾðóna]

Font situada a la zona N dels Jardins, a la dreta del camí de les Mugues a Coll de Ruig. Segons el DCVB, *Cardona* és un topònim, també és un nom propi de dona i un llinatge.

Caret, la serra de

[lasɛ́raðekaɾét]

Petita serra, perpendicular a la serra del Rovelló. L'Institut Cartogràfic de Catalunya, l'anomena serra de Carets.

Cases, lo toll de les

[lotoʎðeleskázes]

Bassot situat a la vall dels Gorraptes, més amunt de la presa de l'Animer. *Toll*, segons Moreu-Rey, sol ser un gorg, un forat, un clot ple d'aigua sense moviment, bassa, bassot. Topònim tret del *Nomenclàtor*.

Cogulleta, la punta de la

[lapúntalakoɣuʎéta]

Pic situat enmig d'un pla, a les Mugues, no és gaire alta però està isolada i té forma de cogulla. Segons el DCVB, una *cogulla* és una "capulla, cobricap cònic, o bé la punta o cornaló cònic de la manta, que serveix per abrigar-se

el cap o per a portar-hi coses, o bé pot ser un cocó, una cadolla (Segarra, Urgell)". Segons Amigó, el terme *cogulla* ja ha pres el significat de cim d'un turó. Explica que és un mot procedent, per analogia, de la caputxa que hi ha al capdamunt de l'hàbit dels frares.[11]

Colomer, l'era del

[laéraðelkolomé]

Les Eres.

Comellans, los

[loskomeʎáns]

Partida de terra que confronta amb la plana de la Lloba (Flix), més amunt de Coll de Ruig. Segons el DCVB, un *comellà* és un "espai de terra ample i pregon, de sòl inclinat per la depressió del terreny, que està entre terres més elevades (Priorat, Mall.)".

Comendant, lo bosc del

[loβɔ́zðelkomenðán]

Bosc situat entre l'Ebre i les Illes, al límit amb Ascó, des de Vinebre fins a la desembocadura del Galatxo. El DCVB recull *comendar* com a *comandar*. I *comandant* és el qui comanda a un lloc o damunt persones o coses. Sembla que *el Comendant* fou un militar vinebrà de principis de segle xx.

Contesa, la

[lakontéza]

Partida de terra situada entre les Mugues i l'Argilagar. Segons el DCVB, *contesa* significa *disputa*. Tanmateix, podria tractar-se d'una deformació de *comtessa*, la muller del comte.

Covarxons, los

[loskoβaɾʧóns]

Terreny davall dels Tossals, al costat dels Valletans. És clar que, en aquest cas, el nom prové de la situació d'aquest indret, són en un racó amagat i petit de terreny, en una valleta amb forma de colze. Segons el DCVB, un *covarxó* és un enfony en forma de cova, una cavitat on hom es pot arrecerar d'una manera rudimentària.

Coves, les

[leskɔ́βes]

Terreny situat a la serra del Rovelló, a l'esquerra del camí de Cabacés, més endavant dels Quatre Camins i fins a la serra de Carets.

Crivellé, molí del

[molíðelkɾiβeʎé] o [molíðelkɾiβiʎé]

Molí a la mateixa vora de l'Ebre, on es feia mòlta de gra. Hi desembarcaven els llaüts amb el gra. És una mica més amunt del pas de l'Ase (terme de Garcia).

Actualment només en queden quatre pedres. Segons el DCVB, *Criveller* és un llinatge comú a Ascó, Cabacés, la Figuera, Falset, Poboleda…

Davant, lo coll de

[lokɔʎdeðaβán]

Coll, pas entre muntanyes, situat al límit amb el terme de Cabacés, proper a la serra dels Aubellons. Nom extret del *Nomenclàtor*.[12]

Dona, la cova de la

[lakɔβalaðɔna]

Cova entre les Mugues i les Planes de Flix.

Dotze Apòstols, los

[lozðodzapɔstols]

Olivers (*Olea europaea*) centenaris, en nombre de dotze. Situats a l'esquerra del Passo de Ganado. Actualment ja no existeixen, foren arrencats recentment.

Don Joan, l'era de

[laéraðeðoɲʤuán]

Les Eres.

Eres, les

[lezéres]

O eres del Colomer, o era de Don Joan. Indret on antigament hi havia situades dues eres per batre. Eren de ca Don Joan. Situat entre les Vuitenes i el nucli urbà. Actualment, hi ha l'escola pública de primària i la guarderia municipal.

Esclapés, lo camí d'

[lokamíðasklapés]

Camí que va de les Seviques a la Torre de l'Espanyol. L'origen del mot sembla clar i ens decantem per l'explicació de Moreu-Rey: *clapers* precedits de l'article salat *es*. *Claper*, entre altres coses, és un terreny molt pedregós. Es tracta d'un terreny amb gran quantitat de grava i còdols.

Fangars, los

[losfaŋgás]

Partida de terra allargassada que, més enllà de Davall de les Ribes, segueix el llit del Galatxo. Temps enrere no devia ser estrany que hi hagués fang ben sovint, ja que és una zona que es correspon amb el llit d'un braç de riu que va quedar obstruït i totalment sec en una riuada l'any 1736; i, a tot cas, és al costat del Riuet.

Fava, lo pont de la

[lopɔndelafáβa]

Pont situat a les Suts. És un aqüeducte del rec de Vinebre.

Flare, la roca del

[larɔ́kalfláɾe]

Roca situada al camí de Cabacés, més amunt de la cova Foradada. Fa uns 2,5 m, aproximadament, d'alçària.

Fontjoana, la

[lafɔ́ɲʤuána] o [lafaɲʤuána]

Font a les Fontjoanes.

Fontjoanes, les

[lesfɔ́ɲʤuánes] o [lesfaɲʤuánes]

Partida de terra situada davall dels Assuts, toquen al riu Ebre.

Foradada, la cova

[lakɔ́ʃaforaðáða]

Cova situada a l'esquerra del camí de Cabacés, més amunt dels Quatre Camins.

Fornera, l'era de la

[laéraðelafoɾnéɾa]

Era situada a les Vuitenes, a la dreta del camí de Cabacés.

Forneret, l'era del

[laéraðelfoɾneɾét]

Era situada davall de les Eres.

Freginals, los

[losfɾejʒináls]

Pel que fa a aquest topònim, hem recollit dues informacions diferents: 1. Partida de terra que inclou Pedruscalls, Aumedines, Rabadans i Mallols; 2. Partida d'ametllers que hi ha a la dreta del carrer de les Quatre Barres. Segons el DCVB, un *freginal* és un tros de terra situat prop d'una casa o d'una era, i destinat a sembrar-hi farratge (Pla d'Urgell, Segarra, Sta. Col. de Q., Muntanya de Prades, Gandesa). Del llatí FARRAGINALE, camp de farratge. Segons Amigó, és un dels noms de partides de terra que són comuns a molts termes (com, també les Sorts, les Obagues, les Planes…),[13] per bé que en diferents formes: *Farraginal*, *Farraginar*, *Ferreginal*, *Freginal*…[14]

Galatxo, lo

[loɣalátʃo]

Tram de la vall dels Gorraptes que toca a les Illes. Segons el DCVB un *galatxo* és: "1. Regall, corrent d'aigua secundari, sia per bifurcació del riu, sia per a conduir les aigües de regadiu (Calasseit, Gandesa, Tortosa, la Granja d'Escarp); 2. Rambla, riu sec (Benissanet). Fon.: galátʃo, galártʃo (Gandesa, Tortosa)."

Gall, la roca del

[larɔ́kalɣáʎ]

Roca de volum considerable situada a una vora del camí que du a l'ermita de Sant Miquel.

Garcia, lo camí de

[lokamíðeɣarsía]

Camí que du al poble de Garcia. Actualment, és la carretera que va de Vinebre a Garcia, la C-12.

Gorraptes, la font dels

[lafɔ́ndelzɣoráptes]

Font a la vall dels Gorraptes, més avall del pi de l'Aubac del Fuster. Topònim extret del *Nomenclàtor*.

Gorraptes, los

[lozɣoráptes]

Partida de terra que, pràcticament, ocupa més de la meitat nord del terme de Vinebre. I, de fet, existeix la carta de població del lloc de Gorrapte, del 1237, que pertanyia a la comanda d'Ascó. Algunes veus el situen a la comarca de la Terra Alta; tanmateix, Coromines, a l'*Onomasticon*, afirma que els erudits no han sigut capaços de situar-lo. Pel que fa a l'ètim, l'*Onomasticon* diu: "com que les muntanyes de la serra dels Gorraptes són plenes de coves i grans balmes, probablement ve de l'àrab *ǵâr ar-râbiṭa* "cova de l'ermità".[15]

Gorraptes Més Amunt, los

[lozɣoráptezmézamún]

Partida de terra, que va des de la Roca del Moro fins al final del terme, tocant a Cabacés.

Gorraptes, lo camí dels

[lokamílzɣoráptes]

Camí que du del poble de Vinebre als Gorraptes.

Gorraptes, la serra dels

[lasɛ́ralzɣoráptes]

Serra que fa de límit amb el terme de Flix i toca el terme de Cabacés. El seu punt més alt és el Tossal Gros.

Gorraptes, la vall dels

[laβáʎelzɣoráptes]

Curs intermitent d'aigua que travessa gairebé tot el terme des del nord-est fins que en surt al sud-est, pel mas de la Serraneta. Torna a entrar al terme amb el nom de Galatxo o Riuet. En certa manera, sembla que el terme de Vinebre s'articuli resseguint aquesta vall.

Horta de Baix, l'

[lɔ́ɾtaðeβájʃ]

Partida situada entre el camí de Garcia i les Fontjoanes. A la vora del camí de Garcia hi ha la font de Xamell, d'on brollava aigua a menys d'1 m de fondària, s'extreia amb una sénia i es regava tota l'Horta de Baix.

Horta de Dalt, l'

[ɔ́ɾtaðeðál]

Partida situada entre el Pantano i el camí de Garcia. Aquesta partida es regava amb aigua de la mina d'Aulivero.

Hortet de ca Don Jaume, l'

[loɾtéd:ekaðoɲʤáwme]

Finca extensa, situada entre els Pedruscalls i les Seviques.

Horts, los

[lozɔ́ɾs]

Partida de terra que inclou l'Horta de Dalt i l'Horta de Baix.

Horts, lo camí dels

[lokamílzɔ́ɾs]

Camí que du del nucli de població als Horts.

Horts, la vall dels

[laβáʎðelzɔ́ɾs]

Tram de la vall de la Torre que travessa els Horts i acaba desaiguant al Riuet, prop de la Platja.

Illes, les

[lezíʎes]

Partida de terra en terme de Vinebre i en terme d'Ascó. Les Illes són les terres al·luvials de l'esquerra de l'Ebre quan passa entre Vinebre i Ascó. Antigament eren situades al mig del riu, ja que en aquest indret tenia tres braços, dos de principals i un de secundari, que les vorejaven. Si més no un dels braços principals va quedar obstruït i totalment sec en una riuada el 1736. Actualment, s'hi conrea la vinya, bàsicament.

Jardins, los

[loʒaɾðíns]

Partida de terra situada al nord-oest del nucli de població, al costat de les Canelles i de les Vuitenes, tocant al terme d'Ascó.

Lladres, lo barraquet dels

[loβaraŋkéd:elzʎaðɾes]

Barranc situat, prop del nucli urbà, a la dreta dels camí de Cabacés.

Mallols, los

[lozmaʎɔ́ls]

Partida de terra situada al costat dels Pedruscalls, on s'hi conrea ametllers i olivers. Segons el DCVB, *mallol* significa, entre altres coses: "1. Plançó de cep; cep jove, el primer any que és plantat (or., occ., val., bal.). 2. Vinya jove, el primer any que és plantada. Plantar a mallol: plantar els ceps de manera que hi hagi igual distància d'una tira a l'altra que d'un cep a l'altre de la mateixa tira (Gandesa). Etim.: del llatí MALLĔŎLU, 'martellet', 'rebrot de sarment'."

Mano, la cova del

[lakɔ́βalmáno]

Cova situada a les Mugues. Entre la Muga de Biscaia i la de Peret de Jordi.

Marta, la cova de

[lakɔ́βaðemáɾta]

Cova situada a la Muga de Marta, al N del salt del Rai.

Martí, l'era de

[laéraðemaɾtí]

Era situada a l'esquerra del camí de les Mugues, als Planots

Martí, la vall de

[laβáʎdemaɾtí]

Tram de la vall dels Gorraptes, tocant al terme d'Ascó.

Moro, la roca del

[larɔ́kalmɔ́ro]

Als Gorraptes Més Amunt. És una roca calcària de grandíssimes proporcions, al costat de la serra dels Aubellons.

Moro, lo racó del

[lorakóðelmɔ́ro]

Contrada situada als Gorraptes Més Amunt.

Mugues, les

[lezmúɣes]

Partida de terra situada al nord del nucli poblacional, està entre els Gorraptes i la Contesa; de fet, ocupa des de la cova de la Dona fins a la Valleta de l'Auliver (terme de Flix). Segons el DCVB *muga* és un nom basc que significa límit, molló. L'*Onomasticon* recull l'entrada *Muga* com a partida de Vinebre. I també creu que l'ètim cal buscar-lo en el basc, amb el significat de termenal (línia divisòria de dos termes), born, límit.

Mugues, lo camí de les

[lokamíðelezmúɣes]

Camí que du del nucli de població de Vinebre a la partida de les Mugues. És un sector del camí de la Pauma.

Mugues, lo passador de les

[lopasaðóðelezmúɣes]

Tram del camí de les Mugues, a l'altura dels Covarxons, que creua la vall dels Gorraptes.

Mutxoles, les

[lezmutʃɔ́les]

Partida de terra situada entre les Solanes i la partida anomenada els Plans (terme de la Torre de l'Espanyol). El DCVB entén *mutxol* com un mussol o com una au nocturna en general. I localitza aquest mot en el valencià meridional.

Negret, l'era del

[laéralneɣrét]

Era situada a les Sorts.

Neno, la font del

[lafɔ́ndelnéno]

Font situada a la vall dels Gorraptes, més avall del salt del Rai.

Pantano, lo

[lopantáno]

Presa petita de la vall dels Horts, situada més amunt dels Horts, davall de la mina d'Aulivero.

Passo de Ganado, lo

[lopásoðeɣanáðo]

És un tram del camí que va dels Rabadans a les Suts. En temps del dictador Franco van posar en aquesta carrerada un rètol que hi deia "Paso de ganado" i va quedar fossilitzat en castellà.

Pauma, lo camí de la

[lokamíðelapáwma]

Camí que du de Vinebre a la Palma d'Ebre.

Pedruscalls, los

[lospeðɾuskáʎs]

Partida situada damunt de les Sebiques i davall de les Aumedines i els Mallols. Efectivament, el terreny és molt pedregós. Segons el DCVB, un *pedruscall* és una multitud de pedres petites o un lloc ple de pedres petites.

Pena, la riba de la

[laríβalapéna]

Riba, penya-segat, de terra, de 60 m d'alçada. Hi regolfen les aigües de la vall de la Torre i l'erosionen, de manera que s'esbalça i adquireix aquesta forma peculiar. Segons el DCVB, el mot *pena*, es refereix a: "Roca espadada (Maella). La forma *Pena* existeix en la toponímia de la ribera del Matarranya

(*la Pena de Ribés*, *la Pena de Boquera*, etc.) i d'altres comarques, com *Roca de la Pena* (Berguedà), *La Pena* nom d'una masia situada sobre una gran penya en les muntanyes de Prades (en terme de Vimbodí), *Nostra Senyora de Pena* nom d'un santuari situat prop del poble de *Cases de Pena* (Rosselló). Etim.: del llatí PĬNNA, 'merlet'." La gent de la Torre de l'Espanyol l'anomenen barranquet d'Aspena-rucs.

Pep de Leli, la cova de

[lakɔ́βaðepɛ́bdelɛ́li]

Cova calcària situada a les Coves, després de les Pereroles, just abans dels Quatre Camins. Té un microclima especial, més fresc i humit que els voltants, que determina l'existència de vegetació gens comuna als voltants.

Pereroles, les

[lespeɾeɾɔ́les]

Partida de terra situada després de les Canta-ranes, abans de la cova de Pep de Leli.

Pi de Rué, lo

[lopíðerué]

Tros de terra situat a la dreta de la vall de Gorraptes, davall dels Tossals. El nom li ve d'un pi singular que hi ha en aquest terreny.

Pla de Giragoix, lo

[lopláðeʒiɾaɣójʃ]

Terreny pla situat a l'esquerra del salt del Rai.

Pla, lo cap del

[lokabdelplá]

Part N de la partida dels Plans, tocant les Canelles, les Solanes i les Mutxoles.

Pla, la roca del Cap del

[larɔ́kalkabdelplá]

Roca calcària, en forma de dau partit per la meitat, situada al capdamunt d'un turó al nord dels Plans. Té una alçada sobre el nivell del mar de 193 m. El nom és clar, *cap* significa, segons el DCVB: "1. La part més alta d'una cosa; cast. *cabo*, *cima*. *Quan arribeu a dalt al cap de la muntanya*. *Un cap de tossal*: cim de muntanya (Tamarit de la L.)."

Planes, les

[lesplánes]

Partida de terra situada davall de les Aubagues.

Planes de Flix, lo camí de les

[lokamíðelesplánezðeflíʃ]

Camí que, travessant la costa de la Bessona, du a la partida de les Planes, en terme de Flix.

Planes, lo camí de les

[lokamílesplánes]

Camí que du a les Planes.

Planes, la serra de les

[lasɛ́ralesplánes]

Serra que fa límit amb el terme de Flix, damunt de les Vallusseres.

Planots, los

[losplanɔ́ts]

Partida de terra entre el cementiri i el camí de les Mugues.

Plans, lo camí dels

[lokamílspláns]

Camí que condueix als Plans.

Plans, los

[lospláns]

Partida de terreny situada al sud de la roca del Cap del Pla. La definició del DCVB per a *pla* és: "Porció de terreny que no presenta elevacions ni depressions considerables. Ètim llatí PLANE."

Platja, la

[lapládʒa]

Terreny a la vora de l'Ebre, arenós, d'origen sedimentari, idèntic a l'arena de les Illes i a la de les platges de la Costa Daurada. Situat entre les Fontjoanes i l'Illa del Comendant. La població vinebrana acostumava a anar-hi a banyar-s'hi en temps de calor i dies de festa. No s'hi conrea res. Actualment, en queda poca extensió, ja que es va malmetre amb l'extracció d'arenes i graves, a la dècada dels setanta, per a la construcció de la central nuclear d'Ascó.

Poblat ibèric, lo

[lopoβlatiβɛ́rik]

Establiment ibèric d'època tardana, situat a la serra de les Aubagues, a 1,5 km al sud-est de Vinebre. Té una vista immillorable del pas de l'Ase (congost de l'Ebre en terme de Garcia).

Quadro, lo

[lokwáðro]

Terreny on actualment hi ha el cementiri i voltants. Forma quadrada. Conreu de vinya. Per a Moreu-Rey noms d'aquest estil fan referència a la forma del camp en qüestió.[16]

Quatre Camins, los

[loskwátrekamíns]

Cruïlla dels camins que van de la Palma a la Torre de l'Espanyol, i de Vinebre a Cabacés, als Gorraptes.

Quicot, la pedrera de

[lapeðreraðekikɔ́t]

Pedrera de calcària, situada a les Canelles, prop de la roca del Cap del Pla, d'on, antigament, s'extreia la pedra per a fer les cases i les altres construccions del poble.

Rabadans, los

[loraβaðáns]

Partida de terra situada entre el Passo de Ganado i el Pantano, entre la carretera de la Torre (T-714) i les Aumedines. Segons el DCVB, un rabadà és un noi que ajuda a un pastor a guardar el ramat (or., occ.); Etim.: de l'àrab *rab aḍḍān*, 'senyor de les ovelles'.

Rabosa, lo pas de la

[lopázðelaraβóza]

Pas ramader a la serra de les Aubagues, cap al racó d'Aixerí. Situat a la carena que separa la vall de Sant Miquel i la vall de Veanta (terme de Garcia). Una rabosa és una guineu (*Vulpes vulpes*).

Raboses, les

[leraβózes]

Tros de terra situat al peu del camí de Sant Miquel, al costat de les Fontjoanes.

Rai, lo salt del

[losálðelráj]

Salt a la vall dels Gorraptes. El DCVB defineix *rai* com un "conjunt de trams o lligalls de troncs o bigues, subjectats amb redortes paral·lelament els uns amb els altres, que, conduït amb rems per dos o més homes, es deixa anar seguint el corrent dels Nogueres Pallaresa i Ribagorçana i del Segre i serveix de mitjà de transport d'aquelles fustes des dels boscos de l'alta muntanya fins a les terres planes i centres industrials on la fusta és utilitzada (Ribagorça, Pallars, Conca de Tremp, Pla d'Urgell, Garrigues, Ribera d'Ebre)".

Ram, lo cap del

[locabdelrám]

Zona situada on es troben la vall de la Torre i el Riuet.

Rengs, los

[loréŋs]

Tros de terra plantat de rengs d'olivers, situat entre les Vuitenes, el Quadro i els Jardins. Prop de l'Auliver de la Mare de Déu. Els travessa el camí de la Torre. El DCVB conté diverses accepcions de *reng*, dues de les quals ens semblen interessants: "1. Línia formada per diverses coses o persones col·locades una al costat de l'altra (or., occ., val.). *Al mas tinc dos rengs d'oliveres molt ufanoses. Jo visc en aquell reng de cases*. 2. Faixa o tira d'herba o de cereal que el dallaire talla i que roman estesa a terra (Massalcoreig, Gandesa)."

Rengs, camí dels

[lokamílzréŋs]

Tros del camí de la Torre, entre el camí de Cabacés i el camí de les Mugues.

Ribellet, la cova de

[lakɔβaðeriβeʎét]

Cova situada als Gorraptes, entre la vall dels Gorraptes i les Pereroles, al N de l'Aubac de Joan de Bieto. A 1 km de la cova de Pep de Leli, aproximadament. El DCVB defineix *ribell* com un "recipient de terrissa, a manera de plat gran, de forma troncocònica invertida, més ample que alt, i que serveix per a escurar els plats, rentar-se els peus, posar coses en remull, etc. Etim.: del llatí LABRĔLLU, mat. sign.".

Ribers, los

[loriβés]

Partida de terra situada entre el Galatxo i les Fontjoanes. El DCVB en indica que un *riber* és la "terra que deixa el riu (Tortosa). Etim.: del llatí RIPARIU, derivat de RĪPA, 'riba'."

Riu, lo

[loríw]

L'Ebre.

Riuet, lo

[loriwét]

Tram final de la vall dels Gorraptes.

Roqueta, la punta de la

[lapúntalarokéta]

Cim de la serra del Rovelló.

Rovelló, la serra del

[lasɛ́ralroβeʎó]

Serra que marca bona part del límit amb el terme de la Torre de l'Espanyol.

Ruig, Coll de

[kɔ́ʎderútʃ]

Coll, muntanyola o puig de poca alçada situat al nord dels Valletans. La terra que s'hi troba majoritàriament és panal, terra fina groguenca, apta per al cultiu. L'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) proposa *Coll de Ruig* per bé que en multitud de documents escrits actuals procedents de Vinebre mateix, trobem la forma *Coll d'Arruix*. Pensem que la grafia vinebrana és un error ortogràfic semblant, per exemple, al que trobem en l'expressió *boixos nois*, en lloc de *bojos nois*. D'altra banda, la vacil·lació en la pronúncia ens fa pensar en

una possible interferència dels mots *ruig* i *arrutx*. Segons el DCVB, *ruig* és *roig* (Pirineu or). Altrament, el DECat diu que *arrutx* significa 'punta de la perxa del barquer'. Textualment, afirma: "És la punta de ferro que té la perxa amb què els barquers i traginers de l'Ebre dirigeixen la barca; és el que deien a Flix quan jo corria per aquelles terres el 1935 (no figura en fonts lexicogràfiques)." I, finalment, també segons Coromines, podria ser coincident amb el castellà *azuche* (punta de ferro del pal que es clava a terra per assegurar uns fonaments, de l'àrab *zuǧǧ*, que significa 'ferro del capdavall de la llança usat per clavar-la a terra', si bé alterada fonèticament en català). També existeix un homònim, *arrutx* ('arruïnat', 'espatllat'), que pot ser d'origen diferent però que, segons Coromines, pot haver tingut intervenció en el canvi d'*azutx* en *arrutx*.

Ruig, la costa de coll de

[lakɔ́staðekɔ́ʎderúʧ]

Pujada al coll del mateix nom.

Salve, la

[lasálβe]

És el cap de la pujada del coll de Ruig.

Sant Miquel, lo camí de

[lokamíðesam:ikɛ́l]

Camí que du de la carretera de Garcia (C-12, i antic camí de Garcia) a l'ermita de Sant Miquel.

Sant Miquel, l'ermita de

[laɾmítaðesam:ikɛ́l]

Ermita dedicada a l'arcàngel Sant Miquel, fundada pels cartoixans d'Escaladei el 1680, damunt de les ruïnes d'origen templer del segle XII. Situada arran de la serra de les Aubagues, entre aquesta i un baixest de la mateixa serra.

Sant Miquel, la mineta de

[laminétaðesam:ikɛ́l]

Mina d'aigua situada a prop de l'ermita del mateix nom.

Sant Miquel, lo xiprer de

[loʧipɾéðesam:ikɛ́l]

Xiprer (*Cupressus sempervivens*) centenari que va morir fa pocs anys. Situat al mig de la plaça de l'ermita de Sant Miquel.

Sebiques, les

[leseβíkes]

Partida de terra situada entre les Senyoretes i la vall de la Torre.

Senyoretes, les

[leseɲoɾétes]

Finca amb mas i pins considerablement grans. Avui ja no existeix. Va desaparèixer amb la reforma de la carretera C-12 que es va fer l'any 2006. Situada entre els Fangars i les Sebiques.

Sepiello, lo

[losepiéʎo]

Finca de ca Don Joan. Situada entre el Gorrapte del Forneret i les Vuitenes.

Socarrat, lo barranc del

[loβaráŋdelsukarát]

Barranc situat al N del terme, proper i paral·lel a la serra dels Gorraptes.

Socarrat Vell, lo

[losukarádbéʎ]

Zona entre el barranc del Socarrat i la serra dels Gorraptes. Segons el DCVB, l'adjectiu socarrat diverses accepcions: "1. Cremat superficialment; 2. Nom de diverses partides de terra (en els termes de Terrers, Maldà, etc.); Etim.: del basc *su*, 'foc', i *karra*, 'flama'."

Solà d'Aubarca, lo

[losoláðawβáɾka]

Tros de terra dels Gorraptes Més Amunt, a la banda solana que dóna la Vall de Gorraptes, abans que es creui amb el barranc del Socarrat. En el DCVB hi trobem diferents accepcions per al mot *aubarca*: "1. Topònim del Priorat; 2. Muntanya prop de Cornudella; 3. Topònim a Mall. i a Eiv. Per a valls fèrtils. L'ètim pot ser àrab vulgar *al-barka*: 'benedicció', 'propietat beneïda'; o bé romànic *barca* + article aràbic; o, potser, àrab *al birka* 'l'estany'."

Solà de Ratera, lo

[losoláðeratéɾa]

Tros de terra dels Gorraptes Més Amunt, a la banda solana que dóna la Vall de Gorraptes, abans que es creui amb el barranc del Socarrat.

Sorts, les

[lesɔ́ɾs]

Partida tocant gairebé el nucli de població per l'E, estan situades abans de les Sebiques i els Pedruscalls. Algunes de les accepcions que apareixen al DCVB són: "1. Peça de terra; porció de terreny més o menys petita, que no forma masia". El concepte exacte de sort de terra varia segons les comarques; les definicions que persones del país ens han donat, permeten establir aquests matisos de significat del mot sort: *a*) Peça de terra resultant d'una parcel·lació de propietat gran (Camp de Tarr., Mall.). *b*) Hort petit o tros de terra que no es rega sinó que únicament té aigua quan plou (Tortosa, Muro de Mall.). *c*) Peça gran de terra (Urgell). *d*) Tros petit de terra d'horta a la vora del riu (Conca de Tremp). *e*) Conjunt de trossets de terra d'un mateix propietari (Ll.). *f*) Tros de terra estret i llarguer, ficat entre dues finques d'altri, sia de reguiu o de secà

(Pont de S., Gandesa). *g*) Peça de terra d'un mateix solc, o sia, que no té marges entremig (Montblanquet). *h*) Tros de terra, generalment de bosc, que un hom té enclavat dins una propietat d'altri i serveix principalment per a pasturatge (Cardoner, ap. Cost. Cat. II, 106). 2. Mesura agrària equivalent a un quart de jornal o a 8,31 àrees (Al., el Pinós)." Alcover comenta que aquest mot apareix sovint en la toponímia, amb el significat 1. Etim.: del llatí SŎRTE.

Suts, les

[lesúts]

Els Assuts.

Suts, lo camí de les

[lokamíðelesúts]

Camí que va del Passo de Ganado fins al Pantano passant pels Rabadans, i que condueix als Assuts.

Tancat, lo

[lotaŋkát]

Partida de terra situada entre la carretera de la Torre i la vall de la Torre. Segons Moreu-Rey designa un clos.

Torre, la carretera de la

[lakaretéɾaðelatóre]

Carretera T-714.

Torre, lo barranc de la

[loβaráŋdelatóre]

O vall de la Torre. Barranc situat al S del terme, entra vorejant l'esquerra dels Assuts i acaba desaiguant al Riuet.

Torre, lo camí de la

[lokamíðelatóre]

Actual carretera de la Torre de l'Espanyol.

Torre, la vall de la

[laβáʎdelatóre]

Barranc de la Torre.

Tossal Gros, lo

[lotosálɣɾɔ́s]

Punt més alt de la serra dels Gorraptes, 405 m.

Tossals, la punta dels

[lapúntalstosáls]

Pic més alt dels Tossals, 169 m.

Tossals, los

[lostosáls]

Partida de terra situada toca al límit amb Ascó, amb la partida de les Aixalelles. És un terreny de tossals, com el seu nom indica. Segons el DCVB, un *tossal* és: "Elevació del terreny, més o menys alta segons les comarques on s'usa el nom de tossal. La interpretació d'aquest nom, efectivament, té diversos matisos, dels quals donarem la informació que n'hem pogut recollir a diferents llocs del nostre territori lingüístic. 1. Elevació del terreny no gaire alta ni de pendent gaire rosta, en una plana o aïllada d'altres muntanyes (la Llitera, St. Martí SG, Valls, Gandesa, Freginals, País Valencià); 2. Muntanya o puig en general (Balaguer, Oropesa, Vistabella, l'Alcora, Onda). Etim.: derivat de *tòs*." També hi trobem el mot *tòs*: "(ant. escrit també *toç*, i modernament *tos*) m. 1. La part posterior del cap i superior del clatell (Tortosa, País Valencià); 2. La part més alta del cap situada entre les dues banyes d'un animal boví, oví o cabrú (Ribagorça, Urgell, Ll., Gandesa, Ribera d'Ebre, País Valencià)."

Valleta de Don Jaume, la

[laβaʎétaðeðoɲʤáwme]

Vall petita que va de la Muga de ca Don Jaume a la vall dels Gorraptes, a l'Aubac del Fuster.

Valletans, los

[lozβaʎetáns]

Partida de terra situada entre els Tossals i Coll de Ruig.

Vallusseres, les

[lezβaʎuséres]

Partida de terra situada a l'oest del terme, tocant al terme de Flix, darrere de Coll de Ruig, al costat dels Valletans fins a la costa de la Bessona. L'Institut Cartogràfic de Catalunya escriu *la Vallossera*.

Vallussera de Centiú, la cova de la

[lakɔ́βaðelaβaʎuséraðesentiú]

A la Vallussera de Centiú, davall del camí que va a les Planes de Flix.

Veanta, lo collet de

[lokoʎéd:eβeánta]

Coll, muntanyola que du a la partida de Veanta, en terme de Garcia.

Vuitenes, les

[lezβujténes]

Partida de terra situada davall de les Canelles. Per a Amigó, noms com *vuitena* "es refereixen a terres sotmeses a impost senyorial, igual com els Quints, la Sesca, les Sisenes, la Setena, la Novena, que vol dir que el pagès havia de donar al senyor la quantitat de fruit expressada pel numeral partitiu del nom".[17]

Xamell, la mina de

[lamínaðetʃaméʎ]

Mina que rega l'Horta de Baix. Al DCVB hi trobem *xamellot*, amb el significat de "teixit de llana mesclada amb pèl de camell o de cabra. Etim.: del fr. ant. *camelot* i *chamelot*, mat. sign., probablement derivat de *chameau* 'camell'."

Pinzellades dialectològiques

Amb aquestes pinzellades no pretenem pas fer un estudi dialectològic, òbviament, perquè, encara que onomàstica i dialectologia es complementen recíprocament en alguns camps, un treball de toponímia no ens pot fornir de prou informació. Així, de les dades recollides, hem volgut referir uns quants trets fonètics, un parell de morfològics i alguns de lèxic característics del parlar de Vinebre, corresponent al subdialecte nord-occidental del català.

Vocalisme àton

• No neutralització *a/e*. Amb l'excepció de la *e* en posició pretònica, i principalment en segments *es-* i *en-*, que es neutralitza en [a]: lo barranquet d'Aspena-rucs [loβaraŋkéd:aspénarúks], lo camí d'Esclapés [lokamíðasklapés], l'ermita de Sant Miquel [laɾmítaðesam:ikɛ́l].

• No neutralització *o/u*, tret de casos concrets com: la Fontjoana [lafɔ́ɲʤuána] o [lafaɲʤuána], lo barranc del Socarrat [loβaráŋdelsukarát], lo Socarrat Vell [losukarádbéʎ].

• La *o* inicial diftonga en [aw]: Aulivero [awliβéɾo], Auliver [awliβé], Aubellons [awβeʎóns], Aubacs [awβáks], Aubagues [awβáɣes].

• En la síl·laba *al-* inicial la líquida lateral velaritza en [w], per ex.: la Pauma [lapáwma], Aubarca [awβáɾka], Auberto [awβéɾto], Aumedines, [awmeðínes].

• *-O* corresponent a la *u* llatina conservada en el romànic dels mossàrabs: lo Campello, lo Sepiello, Aulivero.

• Segregació de iod davant de [ʃ] i [ʒ]: lo pla de Giragoix [lopláðeʤiɾaɣójʃ], los Freginals [losfɾejʒináls], lo camí de les Aixalelles [lokamíðelezajʃaléʎes], lo coll de Baixest [lokɔ́ʎðeβajʃést], l'Horta de Baix [lɔ́ɾtaðeβájʃ].

• Palatalització *e* > [i]: Argilagar [aɾʒilaɣá], la bassa del Cànem [laβásalkánim].

Vocalisme tònic

• E oberta [ɛ] provinent de la vocal llatina Ĕ: Sant Miquel [sam:ikɛ́l], serra [sɛ́ra]… Amb una única excepció: la font del Neno [lafɔ́ndelnéno].

• E tancada [e] provinent de les vocals del llatí ĬĒ: Sénia [sénia], Canella [canéʎa], Cogulleta [koɣuʎéta], Vuitenes [lezβujténes]; i els diminutius: Roqueta [rokéta], Senyoretes [seɲorétes].

Consonantisme

• Absència de pronúncia *-r*: Animer [animé], Argilagar [aɾʒilaɣá], Terrer [teré].

• Absència de la labiodental [v]: los Covarxons [loskoβaɾʧóns], les Coves [leskɔ́βes], Crivellé [kɾiβeʎé] o [kɾiβiʎé], Fava [fáβa], vall [βáʎ], Rovelló [roβeʎó], la Salve [lasálβe].

• Africació sistemàtica de les palatals fricatives [ʃ] > [ʧ] i [ʒ]> [ʤ]: Fontjoanes [lesfɔ́ɲʤuánes] o [lesfaɲʤuánes], Covarxons [loskoβaɾʧóns], Fanguitxer [faŋgiʧé], la mina de Xamell [lamínaðeʧaméʎ], lo xiprer de Sant Miquel [loʧipɾéðesam:ikél].

Morfologia

Els dos trets que es tracten en aquest apartat fan referència al determinant definit.

• D'una banda, volem incidir en el fet que l'article definit masculí, singular i plural, que trobem en la parla vinebrana davant dels mots començats en consonant és: *lo*, *los*. Fet que es pot observar en infinitat de les entrades toponímiques que hem tractat: lo camí…, los Ampiltres, lo pla…, los Aubacs, etc.

• De l'altra, volem reflectir l'absència, en general, d'article masculí o femení singular davant de nom propi de persona: la mina d'Aulivero, l'era de Martí, la cova de Pep de Leli, lo Pi de Rué… Sobretot, ho hem pogut observar en el moment que els informadors ens parlaven del nom concret de finques pertanyents a partides de terra concretes, per exemple:

– Gorrapte de Bieto
– Gorrapte de Bolva
– Gorrapte de Bruno
– Gorrapte de Don Jaume
– Gorrapte de Joansant
– Gorrapte de Pepet d'Estivill
– Gorrapte de Peremanel
– Gorrapte de Serreta
– Muga de Marta
– Muga de Martí
– Muga de Joansant
– Muga de Rué

Tanmateix, també hem de dir que, en algun cas, hem observat la utilització de l'article, com: lo molí del Criveller, mas de la Muga del Negret, mas de la Muga del Blaió, la font de l'Abelarda. De fet, aquesta vacil·lació és habitual en la parla de la població vinebrana.

Lèxic

• Rabosa: *Vulpes vulpes*
• Mata: *Pistacia lentiscus*
• Roig: vermell
• Flare: frare

- Mano: apel·latiu familiar que no té per què ser equivalent a *germà*
- Coll: pas entre muntanyes

DISCUSSIÓ

Pel que fa al nombre de topònims recollits, hem de dir que n'hem referenciat 167. És, si més no, digne d'esment el fet que estan repartits de manera ben diferent al llarg de tot el terme. A la part sud del terme, és a dir, als voltants propers del nucli de població, territori, a més, eminentment pla, fèrtil i de regadiu, és on hi ha una densitat més alta de noms de lloc. Per contra, a la part dels Gorraptes i les Mugues, que és la part més allunyada del poble i la que es caracteritza pel terreny accidentat geogràficament i de secà, la densitat baixa força, per bé que augmenta granment el nombre de masos i d'aljubs, l'explicació d'això rau en el fet que el desplaçament a aquestes terres suposava hores de camí per als pagesos, per tant, molts, s'hi quedaven durant dies. D'altra banda, també volem fer notar que així com baixa el nombre de topònims de partides de terreny, es qualifiquen de manera particular per tal de facilitar-ne la localització. Així, ens trobem que cada finca té el nom genèric, seguit de l'antropònim corresponent a l'amo del tros: Gorrapte de Bieto, Gorrapte de Bolva, Gorrapte de Bruno, Gorrapte de Don Jaume, Gorrapte del Forneret, Gorrapte de Joansant, Gorrapte de Pepet d'Estivill, Gorrapte de Peremanel, Gorrapte de Serreta, Muga de Marta, Muga de Martí, Muga de Joansant, Muga de Rué, Muga de la Capitana, etc. No hem afegit aquests noms al nostre treball perquè pensem que es mereix una cerca més extensiva que la que hem fet i perquè, segurament, aquestes dades són més valuoses per a un treball antroponímic.

Finalment, encara que un treball de toponímia no ens pot fornir de prou informació per fer un estudi dialectològic, a partir de les dades recollides, hem volgut referir uns quants trets fonètics, un parell de morfològics i alguns de lèxic característics del parlar de Vinebre, corresponent al subdialecte nord-occidental del català.

BIBLIOGRAFIA

Alcover, A.M.; Moll, F.B. (1980-1985): *Diccionari català-valencià-balear. Obra iniciada per Antoni M. Alcover redactat per Antoni M. Alcover i en Francesc de B. Moll*. Ed. Moll, Palma de Mallorca.

Amigó Anglès, R. (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia.* PAM.

Bladé Desumvila, A. (1980): "Topònims de la vila de Benissanet i del seu terme municipal (Amb una notícia de la pròpia comarca)" a *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària*, I. Diputació de Tarragona, Tarragona, p. 85-160. [Ressenya de Ramon Amigó a *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, II (1980), p. 32.] PAL

Coromines, J. (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial Edicions Catalanes, Barcelona.

Coromines, J. (1994): *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i els de persona de totes les terres de llengua catalana*. Curial, Barcelona.

Cot Ardévol, M. (2004): "Aproximació a l'estudi dels noms de les partides del terme municipal de Móra d'Ebre", a Pradilla, Miquel Àngel (ed.), *Història i territori a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Onada, Benicarló, p. 153-167.

Generalitat de Catalunya (2003): *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. Barcelona.

Generalitat de Catalunya (1995): *Mapa comarcal de Catalunya 1:50.000, Ribera d'Ebre, 30*. Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona.

Jassans, M.S. (1988): *Toponímia de Rasquera*. Centre Cultural de Rasquera, Rasquera. BOB.

Llopis Llort, I. (1994): *Inventari i estudi dels noms de lloc i de persona de l'antic terme d'Albarca (Priorat)*. Societat d'Onomàstica i Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona.

Moreu-Rey, E. (1999)*: Els nostres noms de lloc*. Ed. Moll, Mallorca.

Sabaté Alentorn, J. (2000): *Onomàstica del poble i terme de la Vilella Alta*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

Serrano Ciuraneta, R. (1982) "Toponímia del terme de la Palma d'Ebre (I)" a *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, VIII, p. 6 i s.

Serrano Ciuraneta, R. (1983): "La Palma d'Ebre (II)" a *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, XI, p. 5 i s.

Turull, A. (a cura de) (1994): *Introducció a l'onomàstica. Toponímia i antroponímia catalana i general.* Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida.

NOTES

1. *Diccionari català-valencià-balear:* obra iniciada per Antoni M. Alcover redactat per Antoni M. Alcover i en Francesc de B. Moll, Palma de Mallorca, Moll, 1980-1985.

2. Coromines, Joan (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana.* Curial Edicions Catalanes, Barcelona.

3. Coromines, Joan (1994): *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i els de persona de totes les terres de llengua catalana*. Curial, Barcelona.

4. Moreu-Rey, Enric (1999): *Els nostres noms de lloc.* Ed. Moll, Mallorca.

5. Amigó Anglès, Ramon (1999): *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia.* PAM, Barcelona.

6. Moreu-Rey, Enric (1999): p. 84-85.

7. Moreu-Rey, Enric (1999): p. 140.

8. Generalitat de Catalunya (2003): *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, Barcelona.

9. Moreu-Rey, Enric (1999): p. 119.

10. Moreu-Rey, Enric (1999): p. 68.

11. Amigó Anglès, Ramon (1999): p. 135.

12. Generalitat de Catalunya (2003): *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, Barcelona.

13. Amigó Anglès, Ramon (1999): p. 36-37.

14. Amigó Anglès, Ramon (1999): p. 118.

15. Coromines, a l'*Onomasticon Cataloniae*, afirma que la serra de Gorraptes és la que separa els termes de la Palma d'Ebre i de la Torre de l'Espanyol, però no fa referència al fet que una part s'endinsa a Vinebre i també el separa de la Palma d'Ebre.

16. Moreu-Rey, Enric (1999): p. 96.

17. Amigó Anglès, Ramon (1999): p. 132-133.

ANNEX

Llista dels topònims agrupat per genèrics

Arbres

Aubac del Fuster, lo pi de l'
Auliver de la Mare de Déu, l'
Canella del Roig, lo pi de la
Dotze Apòstols, los
Sant Miquel, lo xiprer de

Camins

Aixalelles, lo camí de les
Ascó, lo camí d'
Aubacs, lo camí dels
Aubagues, lo camí de les
Barca, carretera de la
Cabacés, lo camí de
Esclapés, lo camí d'
Garcia, lo camí de
Horts, lo camí dels
Mugues, lo camí de les
Mugues, lo passador de les
Passo de Ganado, lo
Pauma, lo camí de la
Planes de Flix, lo camí de les
Quatre Camins, los
Rengs, lo camí dels
Sant Miquel, lo camí de
Suts, lo camí de les
Torre, la carretera de la
Torre, lo camí de la

Edificis

Animer, la presa de l'
Crivellé, lo molí del
Fava, lo pont de la
Pantano, lo
Sant Miquel, l'ermita de
Cànem, la bassa del

Hidrònims

Cursos d'aigua

Aiguamoll, l'
Aspena-rucs, lo barranquet d'
Galatxo, lo
Gorraptes, la vall dels
Horts, la vall dels
Lladres, lo barranquet dels
Martí, la vall de
Riu, lo
Riuet, lo
Socarrat, lo barranc del
Torre, la vall de la
Valleta de Don Jaume, la

Fonts i mines

Abelarda, font de l'
Aulivero, la mina d'
Cardona la font de
Fontjoana, la
Neno, la font del
Sant Miquel, la mineta de
Xamell, la mina de

Altres

Cases, lo salt de les
Cases, lo toll de les
Rai, lo salt del

Oronims

Colls

Baixest, lo coll de
Davant, lo coll de
Rabosa, lo pas de la
Ruig, Coll de
Veanta, lo collet de

Coves

Dona, la cova de la
Foradada, la cova
mano, la cova del
Marta, la cova de
Pep de Leli, la cova de
Ribellet, la cova de
Vallussera de Centiú, la cova de la

Puntes

Ampiltres, la punta dels
Coguleta, la punta de la
Roqueta, la punta de la
Tossal Gros, lo
Tossals, la punta dels

Roques

Cap del Pla, la roca del
Flare, la roca del
Gall, la roca del
Moro, la roca del

Serres

Aubacs, la serra dels
Aubagues, la serra de les
Aubellons, la serra dels
Canta-ranes, la serra de les
Caret, la serra de
Gorraptes, la serra dels
Planes, la serra de les
Rovelló, la serra del

Altres

Argilagar, lo pla d'
Aixerí, lo racó d'
Bessona, la costa de la
Pena, la riba de la
Giragoix, lo pla de
Pla, lo cap del
Ram, lo cap del
Ruig, la costa de coll de
Salve, la

Partides

Ampiltres, los
Argilagar, l'
Assuts, los
Aubacs, los
Aubagues, les
Aubellons, los
Aumedines, les
Canelles, les
Canta-ranes, les
Comellans, los
Contesa, la
Fangars, los
Fontjoanes, les
Freginals, los

Gorraptes, los
Gorraptes Més Amunt, los
Horta de Baix, l'
Horta de Dalt, l'
Horts, los
Illes, les
Jardins, los
Mallols, los
Mugues, les
Mutxoles, les
Pedruscalls, los
Pereroles, les
Planes, les
Planots, los
Rabadans, los
Ribers, los
Sebiques, les
Sorts, les
Suts, les
Tancat, lo
Tossals, los
Valletans, los
Vallusseres, les
Vuitenes, les

Altres terrenys

Ascladors, los
Aubac del Conde, l'
Aubac del Fuster, l'
Aubaga de la Mata, la
Aubaguets, los
Aulivero, l'era d'
Borreta, la
Campello, lo
Colomer, l'era del
Comendant, lo bosc del
Covarxons, los
Coves, les
Don Joan, l'era de
Eres, les
Fornera, l'era de la
Forneret, l'era del
Hortet de ca Don Jaume, l'
Martí, l'era de
Moro, lo racó del
Negret, l'era del
Pi de Rué, lo
Platja, la
Poblat ibèric, lo
Quadro, lo
Quicot, la pedrera de
Raboses, les
Rengs, los
Senyoretes, les
Sepiello, lo
Socarrat Vell, lo
Solà d'Aubarca, lo
Solà de Ratera, lo